

بررسی تطبیقی مساکن قدیم و جدید بر کیفیت زندگی روستاییان (مطالعه موردی: ناحیه سیستان)

میثم بندانی^۱ - مربی گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، زابل، ایران
محمودرضا میرلطفی - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، زابل، ایران
معصومه کمان باز - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۰/۲۷

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۹/۲۵

چکیده

مسکن از مهم‌ترین نیازهای اساسی انسان بوده، در واقع مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در میزان رضایتمندی فرد از سکونت در یک منطقه و نوع زندگی خویش، مسکن و شرایط محیطی آن منطقه است. که خود عامل مهم و محوری در کیفیت زندگی و تمایز بین افراد، گروه‌ها و نواحی قلمداد می‌شود و مواردی چون شکل مطلوب، استحکام، امنیت، ایمنی، راحتی و میزان دسترسی به تسهیلات و تجهیزات مورد نیاز را شامل می‌شود این موارد با یکدیگر کیفیت زندگی در مساکن را به دنبال دارد. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی دو نوع مسکن قدیم و جدید بر کیفیت زندگی روستاییان منطقه سیستان می‌باشد و سعی شده تا شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در دو گروه از مساکن قدیم و جدید بررسی شود. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی مبتنی بر بررسی منابع کتابخانه‌ای، بررسی‌های میدانی و تکمیل پرسشنامه بوده، اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار Spss تجزیه و تحلیل شده است. بدین منظور جامعه نمونه مورد بررسی با بهره‌گیری از فرمول کوکران ۳۸۰ سرپرست خانوار در ۴۰ روستای دارای مسکن قدیم و جدید بوده است نتایج به دست آمده از داده‌ها نشان می‌دهد که از دیدگاه جامعه نمونه و مشاهدات صورت گرفته، تفاوت معناداری از نظر شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی بین روستاییان دارای مساکن قدیمی و جدید در منطقه سیستان وجود دارد به عبارتی می‌توان گفت مساکن سنتی از لحاظ انطباق با نیازهای زیستی - معیشتی و ویژگی‌های بوم آورد، نسبتاً مطلوب بوده‌اند اما از لحاظ بهداشت، مصالح و استحکام کاستی‌هایی دارد. از سوی دیگر، مساکن جدید اغلب با بی توجهی به نیازهای زیستی معیشتی و ویژگی‌های محیط زیست طبیعی همراه بوده است از این رو باید توجه نمود که ارزش‌های مفید و ویژگی‌هایی چون انطباق با محیط طبیعی - جغرافیایی، فرهنگی، به کار گیری مصالح بومی، تنوع و زیبایی از خصوصیات مطلوبی است که در طراحی و ساخت مساکن منطقه باید به آن‌ها توجه شود.

واژه‌گان کلیدی: مسکن، کیفیت زندگی، روستا، سیستان.

۱. مقدمه

گستره مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده است. اگر چه کیفیت زندگی در بعضی از منابع به سطح زندگی ترجمه شده است ولی سطح زندگی و پیشرفت مادی فقط یکی از پایه‌های کیفیت زندگی را شامل می‌شود (جاجرمی و همکاران، ۱۳۸۵: ۶). به عبارت دیگر کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چند بُعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان و مکان ارزش‌های اجتماعی و فردی قرار دارد رویکرد عینی، کیفیت زندگی را به عنوان مواردی آشکار و مرتبط با استانداردهای زندگی می‌داند این مورد می‌تواند سلامت جسمانی، شرایط شغلی، ارتباطات اجتماعی، اقدامات شغلی و یا دیگر عوامل اجتماعی و اقتصادی باشند در مقابل رویکرد ذهنی، کیفیت زندگی را مترادف شادی یا رضایت فرد در نظر می‌گیرد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶). در دنیای امروز، مسکن و سرپناه بسیاری از جنبه‌های زندگی انسانی را تحت‌الشعاع خود قرار داده است. به طوری که بیش از ۵۰ درصد درآمد هر خانوار را به خود اختصاص داده و بسیاری از نتایج روانی و اجتماعی نیز به آن مرتبط می‌باشد. و احساس امنیت و آرامش روان را فراهم کرده و موجب دگرگونی‌های اساسی در زمینه روابط اجتماعی و غیره می‌گردد (ملکی، ۱۳۸۳: ۳). ضرورت پژوهش حاضر از آن جا ناشی می‌شود که توسعه مسکن از مهم‌ترین مسائلی است که افراد با آن روبرو هستند، در این راستا می‌توان بیان داشت یک بنا یا سکونتگاه به درستی مجموعه رفتارهای مطلوب و کیفیت‌های فضایی مناسب با آن‌هاست (صیدایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳). در دومین اجلاس بشر که در سال (۱۹۹۶) در استانبول برگزار شد مسکن مناسب چنین تعریف شده است: «سرپناه مناسب یعنی آسایش مناسب، فضای مناسب، دسترسی فیزیکی و امنیت مناسب، امنیت مالکیت، پایداری و دوام سازه‌ای، روشنایی، تهویه، سیستم گرمایی مناسب، زیرساخت‌های اولیه از قبیل آب‌رسانی مناسب، بهداشت و آموزش، دفع زباله، کیفیت مناسب زیست محیطی، عوامل بهداشتی مناسب، مکان مناسب و قابل دسترسی از نظر کار و تسهیلات اولیه (فرهمند، ۱۳۸۸: ۱۷۳). به عبارتی از زمان تصویب منشور حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ حق داشتن مسکن مناسب به عنوان حق برخورداری از کیفیت مطلوب زندگی شناخته شده است. حتی در این خصوص کمیته اسکان بشر نیز یک استراتژی جهانی را برای اسکان بشر پیشنهاد نموده که هدف اصلی آن در واقع همان تأمین مسکن مناسب برای همه‌پ گروه‌های اجتماعی است (ملکی، ۱۳۸۸: ۳۳). مسکن از مهم‌ترین نیازهای اساسی انسان بوده، در واقع مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در میزان رضایتمندی فرد از سکونت در یک منطقه و نوع زندگی خویش، مسکن و شرایط محیطی آن منطقه است و زندگی در شرایط مسکونی نابهنجار (چه به لحاظ کیفیت و چه به لحاظ کمیت مسکن) سلامت جسمی و روانی ساکنین را بسیار متزلزل و نابسامان می‌سازد (میره و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۴). مسکن به عنوان یکی از شاخص‌های پراهمیت توسعه در ابعاد اقتصادی- معیشتی، اجتماعی و فرهنگی است. مسکن مناسب ضمن تأمین نیازهای فردی و اجتماعی، باعث بهبود کیفیت زندگی فردی و خانوادگی و اجتماعی می‌شود و در واقع مفهومی فراتر از سرپناه را دارد (مطیعی لنگرودی و بخشی، ۱۳۸۸: ۳۵).

با جستجو در ساخت و سازه‌های مسکن روستایی سیستان در دوران معاصر، با نمونه‌های متعددی از طرح‌ها و ساختمان‌های احداث شده مواجه خواهیم شد که دو نوع مسکن (گنبدی و نوساز) نمود بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. مسکن روستایی سیستان در گذشته نه چندان دور مسکن گنبدی بوده، که برای تأمین آسایش ساکنان، به صورت قابل تحسینی متناسب با آب و هوای منطقه طراحی شده است. بناهای روستایی و سنتی سیستان با اجرای راه حل‌هایی جالب و مؤثر که بعضاً در نوع خود بی نظیر هستند شرایط سخت و آزاردهنده اقلیمی را مهار کرده و از این شرایط تعدیل شده به بهترین وجه در ایجاد محیطی آسوده و متعادل در سکونتگاه خود استفاده نموده‌اند، بادگیرهای یک طرفه، خارخانه‌ها، بام گنبدی و جهت استقرار جغرافیایی مسکن همگی عناصری هستند که جهت مقابله و یا تعدیل اوضاع جوی در خانه‌های سنتی (گنبدی) لحاظ شده‌اند (داوطلب و آذرسا، ۱۳۸۸: ۶). در کنار مسکن بومی در زمان حال مسکن جدید مشاهده می‌شوند که نوع مصالح به کار رفته در آن‌ها برخلاف مسکن بومی متفاوت با محیط منطقه سیستان و همچنین

ناهمساز با اقلیم ساخته شده‌اند (زنجانی، ۱۳۷۱: ۱۶۵). که از جمله ویژگی‌های آن‌ها می‌توان به فضای بازتر و دسترسی به امکانات بیشتر را نام برد از این رو با توجه به اهمیت مسکن در زندگی، پژوهش حاضر در پی بررسی کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید و همچنین شناسایی عوامل مؤثر بر افزایش کیفیت هر کدام از مسکن می‌باشد که به دنبال آن کیفیت زندگی بهتری را برای ساکنین به دنبال خواهد داشت. لذا پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به سؤال‌های زیر می‌باشد:

- آیا بین شاخص‌های عینی کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید تفاوت معناداری وجود دارد؟
- آیا بین شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید تفاوت معناداری وجود دارد؟

۱. مروری بر ادبیات موضوع

۱-۲. پیشینه تحقیق

توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد. این به معنای آن نیست که جغرافیای انسانی پیش از آن نسبت به کیفیت زندگی به طور کامل بی‌اعتنا بوده است. بلکه صرفاً منظور آن است که دل مشغولی سنتی جغرافیا به مفاهیمی چون منابع طبیعی، تولید و ویژگی‌های جمعیتی بر هر گونه توجه به مصرف در مفهوم وسیع کلمه مسلط بوده است. دیوید اسمیت اولین جغرافیادانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافیادان برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسه عینی استفاده کرد. شاخص‌های مورد تأکید اسمیت را بهداشت، مسکن، خدمات عمومی، شادمانی خانوادگی، تعلیم و تربیت، فرصت‌های اشتغال، حقوق و مزد، خوراک، حق رأی، امید به زندگی، مصرف، سرانه پروتئین حیوانی، درصد ثبت نام در مدارس، تعداد متوسط تلفن و روزنامه و نظایر آن تشکیل می‌دهند (جامر می و همکاران، ۱۳۸۵: ۷). تاکنون مطالعه‌ای با عنوان بررسی کیفیت زندگی در مسکن روستایی و بالاخص بررسی تطبیقی آن در دو نوع مسکن قدیم و جدید صورت نگرفته است و عمده مطالعات صورت گرفته در زمینه کیفیت زندگی مناطق روستایی می‌باشد که در ذیل به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود.

رهنما در سال (۱۳۸۹). در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به برنامه‌ریزی به منظور ارتقا کیفیت زندگی شهری در محله داوودیه شهر تهران می‌پردازد. هدف از این مطالعه ارتقا کیفیت زندگی ساکنین محله داوودیه و ارایه راهکارهای مناسب جهت ارتقا شرایط کیفی این محله بوده است نتایج به دست آمده حاکی از آن است که پاسخ‌گویان از اکثر شاخص‌ها تا حدودی راضی هستند و شاخص‌هایی مانند کیفیت مسکن و بهداشت از نظر میانگین رتبه بالایی داشته در مقابل شاخص‌های مذهب و مشارکت دارای رتبه پایین‌تری هستند. رستمعلی‌زاده و اردهایی (۱۳۹۱). به اثرات وام مسکن روستایی در تغییرات زندگی روستاییان پرداخته‌اند، نتایج نشان می‌دهد ساخت مسکن‌های جدید پیامدهای مثبتی برای زندگی روستاییان به همراه داشته است که می‌توان به ایجاد امنیت و آرامش در برابر سوانح طبیعی، جذب سرمایه و اشتغال‌زایی در روستاها و ارتقای سطح بهداشت و نهایتاً کیفیت زندگی روستاییان اشاره کرد. یدقار و پورروحانی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان معیارهای ارزیابی کیفیت فضاها و سکونتگاه‌ها، معیارهای کیفیت زندگی در فضاها و سکونتگاه‌های روستایی را مورد بررسی قرار داده و نتایج حاصله نشان می‌دهد که بسیاری از این معیارها در مورد فضاها و سکونتگاه‌های روستایی صادق و واجد اهمیت بوده و برخی با شخصیت و محیط روستایی متناسب نبوده و مورد نقد واقع شده‌اند. رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان به این نتیجه رسیدند که با توجه به نظرات جامعه نمونه کیفیت آموزش و پرورش، کیفیت محیط مسکونی، کیفیت محیط فیزیکی، سلامت و امنیت، کیفیت درآمد و کیفیت اشتغال در

سطح متوسط ارزیابی شده است. کوچکی نژاد و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهشی تحت عنوان بررسی و تکامل کیفیت زندگی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه به این نتیجه دست یافتند که ساکنان مناطق روستایی از شاخص‌های بهداشتی، ایمنی، کیفیت کار، درآمد و زیرساخت‌ها راضی و برعکس کیفیت اسکان، کیفیت محیط زیست، کیفیت آموزشی و شاخص اوقات فراغت رضایت بخش نیست. امانوئل (۲۰۱۱) در پژوهشی به کیفیت مسکن برای تولیدکنندگان کم درآمد در اگرا ایبان، نیجریه پرداخت؛ این مقاله در مورد چگونگی تهیه مسکن توسط فقرا در منطقه اگرا ایبان است به دلیل کم بودن درآمد افراد، دولت به مداخله در بهبود کیفیت مسکن افراد کم درآمد برای ارتقاء کیفیت زندگی در مناطق شهری پرداخت.

زینال و همکاران (۲۰۱۲)، در تحقیقی تحت عنوان شرایط مسکن و کیفیت زندگی فقرای شهر مالزی به سنجش رابطه بین مسکن و کیفیت زندگی شهری پرداختند شرایط مسکن شامل شرایط فیزیکی خانه، نوع مسکن، تصرف خانه، محیط اطراف و در دسترس بودن امکانات رفاهی می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که روابط مثبت کوچک، اما قابل توجهی بین شرایط مسکن، بهداشت، ایمنی و حمایت اجتماعی برقرار است که این موضوع با توجه به شرایط، مسکن را به عنوان فقر شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی شهری روشن می‌سازد. اوریل و همکاران (۲۰۱۳) به رابطه بین طراحی ساختمان و کیفیت زندگی در مراقبت‌های اضافی طرح‌های مسکن در انگلستان پرداختند در این مقاله با استفاده از رگرسیون خطی چند سطحی ارزیابی در ۱۲ حوزه مرتبط محیط زندگی افراد مسن در چند حوزه همچون کنترل و استقلال پرداخته شد نتایج نشان دهنده آن است که رابطه معناداری بین چند جنبه از طراحی ساختمان و کیفیت زندگی وجود دارد و طراحی ساختمان با کیفیت خوب زندگی ساکنان در ارتباط است. ایبیم و آدو (۲۰۱۳) به مطالعه‌ای تحت عنوان رضایت مسکونی در مسکن عمومی در نیجریه پرداختند. اطلاعات از ۴۵۲ خانوار جمع‌آوری و با استفاده از تحلیل رگرسیون مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که پاسخ دهندگان به طور کلی از شرایط مسکن خود ناراضی بودند، اما سطح رضایت با ویژگی‌های واحد مسکونی از امکانات و خدمات بالاتر بود. تفاوت در وضعیت اجتماعی و اقتصادی و ابعاد ارزیابی رضایت مسکونی در میان پاسخ دهندگان در سراسر استراتژی‌ها مشاهده شد. سطوح رضایت نیز در میان دارندگان وام مسکن بیشتر بود و کیفیت آسایش و امنیت حرارتی و بصری بیشترین رضایت را دارا بودند. این مطالعه نشان می‌دهد که رضایت مسکونی و در واقع کیفیت زندگی ساکنان با درآمد کم و متوسط را می‌توان از طریق ارائه امکانات اجتماعی اولیه و امکانات زیربنایی در طرح‌های مسکن عمومی و اجرای سیاست‌های مسکن مشارکتی و مبتنی بر وام مسکن در نیجریه افزایش داد.

۲-۲. مبانی نظری تحقیق

واژه کیفیت در لاتین (Qual) به معنی چیزی و چه و Quality به مفهوم چگونگی زندگی و دربرگیرنده تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه و متفاوت با دیگران است. محققان بر این باورند که این اصطلاح، مانند مفهوم توسعه تا اندازه‌ای مبهم است. کیفیت زندگی مفهومی چند وجهی، نسبی، و متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که از یک سو، ابعاد عینی و بیرونی و از سوی دیگر، ابعاد ذهنی و درونی دارد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۶: ۴۹). شاخص‌های ذهنی در واقع از طریق بررسی و مطالعه درک، روح و سرزندگی و از طریق رضایتمندی ساکنین از زندگی استخراج می‌گردند. در حالی که شاخص‌های عینی که همان حقایق قابل مشاهده در محیط هستند از طریق مطالعه داده‌های ثانویه به دست می‌آیند و مواردی چون زندگی خوب، زندگی با ارزش، زندگی رضایت بخش و زندگی شاد را در بر می‌گیرد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۵۵). به عبارت دیگر می‌توان وضعیت محیط زیستی که مردم در آن زندگی می‌کنند نظیر آلودگی هوا و آب و کیفیت مسکن یا برخی از ویژگی‌های شخصی مردم نظیر بهداشت و آموزش تعریف کرد (pacion, 2003:19). از نگاه دیگر، می‌توان کیفیت زندگی را در دو سطح خرد (فردی-ذهنی) و کلان

(اجتماعی- عینی) تعریف کرد: سطح خرد، در بر گیرنده شاخص‌هایی نظیر ادراکات کیفیت زندگی، تجارب و ارزش‌های فرد و معرف‌های مرتبط مانند رفاه، خوشبختی و رضایت از زندگی است؛ و در سطح کلان نیز شامل درآمد، اشتغال، مسکن، آموزش و پرورش و سایر شرایط زندگی مانند توسعه فردی، خودشناسی و بهداشت زیست- بوم، تمام ابعاد زیستی شامل رضایت مادی و نیازهای حیاتی را نیز پوشش می‌دهد. در تحلیلی نهایی، کیفیت زندگی را می‌توان تعادل در تأمین و ارضای نیازهای زیست‌شناختی و انسانی و یکپارچه سازی مردم در عرصه‌ها و موقعیت‌های اجتماعی آن‌ها که با تعیین قواعد تجربی نیازهای بشر مرتبط است دانست (سبکار و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۱). با توجه به تعاریف ارائه شده می‌توان واژگان کلیدی مورد استفاده در تعریف کیفیت زندگی را این گونه خلاصه کرد: واقعیات ذهنی، برخورداری، بهزیستی رضایت از زندگی و نیازهای انسانی (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۳).

- رویکردهای نظری و شاخص‌های مورد توجه در کیفیت زندگی

رویکردهای مربوط به کیفیت زندگی را می‌توان در تقسیم بندی کلی، در دو دسته توصیفی و تبیینی جای داد. در رویکردهای توصیفی رابطه کیفیت زندگی با متغیرهایی چون جنس و سن و سواد بررسی می‌گردد و موضوع محوری آن‌ها، سنجش کیفیت زندگی بر اساس متغیرهای زمینه‌ای است. اما رویکردهای تبیینی معطوف به شناخت عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی اعم از عوامل عینی و ذهنی هستند، و خود به دو دسته عاملیت گرا و ساختارگرا تفکیک می‌شوند. در جدول (۱) ویژگی‌های راهبردی و مفاهیم اصلی هر کدام از رویکردها نشان داده شده‌اند.

جدول ۱. رویکردهای کیفیت زندگی

مفاهیم اصلی رویکرد	ویژگی‌های کاربردی		
فردگرایی روان شناختی	بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های افراد است، و نه شرایط ساختاری، اجتماعی و محیط پیرامونی	عاملیت گرای	
اصل سودمندی اصل انتخاب	انتخاب امکانات و گزینه‌هایی که فراوان‌ترین لذت را برای بیشترین افراد ایجاد کند - بیشتر معطوف به چگونگی به حداکثر رساندن بهره و خیر عمومی معطوف است - به جای تحمیل ارزش‌های جامعه به هر فرد اجازه می‌دهد که به انتخاب‌های خاص خود بپردازد.	مطلوبیت گرای	
تأکید بر ارزش‌های انتزاعی و امور غیر واقعی تأکید بر جنبه عمومی ارزش‌ها	فراهم آوردن این امکان که زندگی خوب چگونه است و چگونه می‌تواند بهتر شود - هدفمند ساختن و سمت و سو بخشیدن به زندگی انسان - نشان دادن نمایی کلی از عوامل تشکیل دهنده کیفیت زندگی	ارزش‌های عام	
تأکید بر ارزش‌ها و امور واقعی تمرکز بر کالا و خدمات	تأکید بر تأمین نیازهای اولیه و اساسی مانند تغذیه، مسکن و بهداشت - مناسب بودن برای سنجش کیفیت زندگی اولیه در کشورهای بسیار محروم - مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه نمی‌دهد.	نیازهای اساسی	نیاز محور
مردم گرا بودن توسعه	هدف اصلی در این رویکرد بهزیستی انسان است و انسان فعل و منبع اصلی توسعه به شمار می‌آید - حوزه‌های مورد مطالعه این رویکرد بیشتر آموزش، بهداشت و اشتغال است.	توسعه انسانی	
مکمل بودن نیازها آزادی انتخاب و تصمیم‌گیری	شاخص اصلی در این رویکرد، امید به زندگی است - تأمین نیازهای در واقع پیش نیاز مشارکت در تأمین اجتماعی است - همه افراد دارای حق مسلم در تأمین نیازهایشان هستند.	نیازهای انسانی	
تأکید بر مفهوم سازی کیفیت زندگی تأکید بر توانایی افراد در دست‌یابی به کارکردهای مورد نظر.	محور اصلی این رویکرد، تأکید بر مجموعه قابلیت‌هایی است که شخص توان آن را دارد، یا باید داشته باشد - گسترش آزادی، چه به عنوان هدف اولیه و چه به مثابه ابزار اصلی توسعه، باید در نظر گرفته شود. در این رویکرد در ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها، به جای تمرکز شدن صرف بر وضعیت ذهنی افراد بر آنچه که اینان می‌توانند انجام دهند تمرکز می‌گردد.	رویکرد قابلیت	
کلیت‌گرایی و فراگیر بودن کیفیت زندگی	مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه می‌کند که تمام حوزه‌های مؤثر بر کیفیت زندگی را در بر می‌گیرد - کیفیت زندگی در معنای واقعی نمی‌تواند مستقل از مناسبات، روابط یا پیوندهای مشترک اجتماعی باشد - تأکید بر اینکه کیفیت زندگی فراتر از مفهوم فرآیندها و دستاوردها و تحقق فردی است.	رویکرد ساختارگرا	

دیوید فیلیپس، در تعریفی جامع، کیفیت زندگی را در ابعادی فردی و جمعی مورد بررسی قرار می‌دهد که سطح فردی آن مؤلفه‌های عینی و ذهنی را دربر می‌گیرد (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۴). همچنین در سال ۱۹۹۷ تیرکوگلو، میزان رضایت از کیفیت مسکن در مناطق روستایی را مورد بررسی قرار داد او در مطالعه خود شش عامل را مطرح کرد که می‌تواند سطح رضایت افراد از مسکن را فراهم آورد:

۱. اندازه و شرایط فیزیکی مسکن
 ۲. دسترسی به مرکز شهرستان، محل کار، بیمارستان، خرید و مرکز خدمات
 ۳. دسترسی به مراکز تفریحی و آموزشی
 ۴. ابعاد اجتماعی و جسمی و مشکلات زیست محیطی
 ۵. کنترل هوای داخل خانه
 ۶. رضایت‌مندی همسایگان (قبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۸). از آن جایی که در مسکن نیازهای اساسی انسان برآورده می‌شود، لذا بر کیفیت زندگی انسان اثر گذاشته و می‌تواند با ضمانت زندگی به طور صحیح در ارتباط قرار گیرد. در واقع می‌توان مسکن با کیفیت را مسکنی دانست که دارای خلوت مناسب، فضای کافی، تأمین نیازهای اولیه از قبیل خواب، استراحت و حفاظت در برابر شرایط جوی، روابط اجتماعی و همسایگی، نزدیکی دیداری و فیزیکی به طبیعت و فضای سبز که بایستی با صرف هزینه منطقی برای ساکنان قابل دسترس باشند دانست (بزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸۶).
- می‌توان گفت رضایت‌مندی از محل سکونت به عواملی از قبیل امکانات و خدمات تفریحی و رفاهی، فرهنگی، آموزشی، امنیت و آرامش و وجود فضای تعاملات اجتماعی بستگی دارد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱). مسکن نقش ارزشمندی در ثبات خانواده، رشد اجتماعی و اقتصادی و بالا بردن ضریب ایمنی افراد جامعه و خصوصیات ارتقای فرهنگی و آسایش روحی اعضاء خانواده داشته و به نوبه خود در کل سیستم جامعه تأثیر می‌گذارد. مسکن به معنای کلمه، تجسم فضایی آرمان‌ها، ایده‌ها و عملکردهای انسانی است (خسرونی، ۱۳۸۸: ۳۶). در واقع مسکن عمده‌ترین عنصر تشکیل دهنده بافت‌های روستایی است؛ جدول (۲). سازمان فضایی و نحوه استقرار و ساخت آن بیانگر کیفیت استفاده از محیط، تأثیر اقتصاد، سنت‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه روستایی است. طرح تکنولوژی و شیوه ساخت مسکن روستایی، ابعاد، تناسب، مقیاس و انطباق با شرایط درون و بیرون واحد مسکونی، همه و همه از میزان تأثیر و تقویت روابط انسانی با امکانات و شرایط محیط طبیعی حکایت دارد. به سبب تداخل نقش‌های تولیدی و ارزشی در این معیارها، تقویت و یا تضعیف این ویژگی‌ها، می‌تواند زمینه پویایی و یا برعکس نابسامانی و اغتشاش در کارکردهای جاری نظام فضایی کالبدی روستا را به دنبال آورد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۹). همچنین مسکن به مجموعه‌ای از تسهیلات گفته می‌شود که در برگیرنده کلیه خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهزیستی خانواده و طرح‌های اشتغال، آموزش و تندرستی افراد است. در کل مسکن به مجموعه‌ای از تسهیلات گفته می‌شود که به منظور ارائه خدمات فشرده در مکان فیزیکی قرار دارد. این واژه بدان معناست که مفهوم مسکن با توجه به شرایط اجتماعی-اقتصادی و خانوادگی تغییر می‌کند (توکلی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷).

جدول ۲. روستاهای سیستان بر حسب نوع بافت

شرح	جمع	بافت متراکم	بافت نیمه متراکم	بافت غیر متراکم	اظهار نشده
تعداد	۵۶۳۶	۳۹۸۵	۱۷۸۲	۸۲۷	۴۳
درصد	۱۰۰	۵۲.۹۶	۳۱.۶۷	۱۴.۶۷	۰.۷۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

مسکن بومی روستایی دارای طیف گسترده‌ای از کارکردهای گوناگون هستند. این خانه‌ها برای ساکنان روستایی خود فضاهای لازم برای زندگی، کار و فعالیت، انبار کالا و آذوقه، نگهداری دام، ارتباط و مبادله اطلاعات، اجرای مراسم و مانند آن را مهیا می‌سازند. که این خود نشان دهنده نقش تعیین کننده روستاها در توسعه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و... می‌باشد (جدول ۴)، به عنوان مثال، ممکن است در اتاق نشیمن که کارکرد اصلی آن زیستی است، فعالیت تولیدی، مثلاً قالیبافی نیز به انجام رسد که کارکرد این فضا در این صورت، زیستی - اقتصادی خواهد بود (سعیدی و امینی، ۱۳۸۹: ۳۱). در عرصه‌های مختلف مکانی - فضایی، عوامل گوناگونی موجب ویژگی بخشی به مسکن روستایی می‌شود. برخی از این عوامل عبارتند از:

- سابقه اسکان و برپایی سکونتگاه؛
- مناسبات و روابط اجتماعی - اقتصادی
- شیوه زندگی و روابط اجتماعی - اقتصادی
- شیوه زندگی (معیشت) و نوع فعالیت غالب
- نوع و شکل خانواده و خانوارها
- سنت‌های ساخت و ساز و دسترسی به مواد و مصالح؛
- امنیت و ضرورت حفاظت و دفاع؛ و
- ارتباطات و دامنه روابط بیرونی سکونتگاه (سعیدی و امینی، ۱۳۸۹: ۳۳).

جدول ۳. شاخص‌های مسکن روستایی

نوع شاخص	مقوله‌ها	مثال	مصادقات‌های قابل ارزیابی
کیفی	ایمنی	دوام در مقابل خطرات طبیعی، عمر ساختمان، میزان فرسودگی، وضعیت مصالح	میزان خسارت به واحدهای مسکونی آسیب دیده از سوانح غیرمترقبه، مصالح بکاررفته در ساختمان‌های فرسوده روستایی، تعداد ساختمان‌های فرسوده روستایی.
	بهداشت	نحوه دفع فاضلاب، نورگیری، امکانات لوله کشی آب، حمام، توالت، نحوه چیداسازی فضاهای معیشتی از زیستی.	تعداد روستاهای بهره‌مند از امکاناتی نظیر آب لوله کشی، حمام، توالت و...
	آسایش و رفاه	تسهیلات و امکانات، آب، برق، تلفن، گاز.	میزان بهره مندی روستاییان از امکانات و تسهیلات در سطح کشور یا به تفکیک استان‌ها
کمی	صرفه اقتصادی	نحوه تصرف (ملکی، اجاره‌ای، سازمانی، وقفی)، هزینه‌های نگهداری، نسبت هزینه مسکن به درآمد خانوار، متوسط قیمت احداث یک متر مربع بنای مسکونی.	نسبت هزینه‌های مسکن روستاییان به سایر هزینه‌ها، نسبت قیمت زمین و بنای مسکونی روستاها
	بعد فیزیکی مسکن	مساحت زیربنا، سرانه زیربنای مسکونی، مساحت فضاهای زیستی، مساحت فضاهای معیشتی.	تقسیم بندی مساحت مسکن روستایی در سطوح مختلف، فضاهای مورد استفاده
کمی	بعد غیر فیزیکی مسکن	تراکم نفر در واحد مسکونی، تراکم خانوار در واحد مسکونی، اتاق برای هر خانوار، تراکم نفر در اتاق، تراکم خانوار در اتاق، نسبت رشد خانوار به واحد مسکونی.	آمار مربوط به تراکم خانوار، تراکم نفر و... مسکن روستایی

منبع: لطفی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۲

جدول ۴. وضعیت ویژگی‌های مسکن روستایی استان سیستان و بلوچستان در بین استان‌های کشور

رتبه استان در کشور	درجه استان	ابعاد مسکن	سهم هر بعد از ۱۰۰	رتبه تأثیر گذاری هر بعد	درجه هر بعد در کشور
بیست و هشتم	چهارم	بعد کالبدی مسکن	۲۰	۳	چهارم
		بعد اقتصاد مسکن روستایی	۲۸	۱	چهارم
		بعد برخورداری مسکن روستایی	۲۴	۲	چهارم
		بعد زیست محیطی مسکن روستایی	۲۸	۱	چهارم

منبع: سرتیپی پور، ۱۳۸۹: ۹۹

مساکن بومی در منطقه سیستان به دلیل بسته نگه داشتن محیط بیرونی خانه و ساخت دیوارهای بلند و بدون منفذ علاوه بر تأمین حجاب اهل خانه (از نظر فرهنگی) یکی از موارد سد راه طوفان‌های شن است علاوه بر این مسائل موضوع امنیت جانی و حفظ خانواده در برابر بیگانگان نیز از کارکردهای این نوع مساکن می‌باشد (گل‌محمدی، ۱۳۹۰: ۸۶). ساختمان‌های گنبدی سیستان دارای حیاط می‌باشند به طوری که درب اتاق‌ها به داخل حیاط باز می‌شوند. در زمستان اتاق‌های رو به جنوب و در تابستان اتاق‌های رو به شمال ساختمان مورد استفاده قرار می‌گیرند و به این ترتیب محل زندگی با اقلیم هماهنگ می‌شود. از سوی دیگر در این مساکن محیط منزل علاوه بر سکونت، انبار محصولات و وسایل، آغل دام و محل نگهداری ادوات و ماشین‌آلات کشاورزی و تولید صنایع دستی و خانگی نیز می‌باشد که به آن وجهه اقتصادی می‌دهد معمولاً اتاق‌های یک ساختمان از نظر کاربرد کاملاً از هم جدا و مستقل از یکدیگر در نظر گرفته می‌شوند. شکل (۱) نمایی از این مساکن را نشان می‌دهد.

شکل ۱. نمایی از مساکن گنبدی سیستان (روستای قلعه نو) (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

از سوی دیگر مساکن جدید به لحاظ برخورداری از سرویس‌های بهداشتی مناسب، نحوه دفع فاضلاب و همچنین استفاده از مصالح مقاوم و دوام سازه‌ای مناسب در برابر سوانح طبیعی، باعث ایجاد امنیت و آرامش فکری و روانی روستاییان و افزایش دلگرمی ساکنان این مساکن به زندگی روستایی می‌شود (اردهایی و رستمعلی زاده، ۱۳۹۱: ۷۲). امروزه در ساخت مساکن جدید سعی می‌شود تا از مصالح با دوام‌تری همچون آهن به جای تیرهای چوبی، آجر و سیمان به جای خشت خام استفاده گردد. پنجره‌های آهنی بزرگ و حفاظ دار، استفاده از کاشی و سرامیک، قیرگونی و ایزوگام پشت مساکن و استفاده از آجرنما و سنگ جهت نمای بیرونی از دیگر مشخصه‌های ساختمان‌های جدید است (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۶۷). در واقع مهم‌ترین عامل گرایش به مسکن جدید، ترس از میزان استحکام مسکن بومی و تلاش برای ارتقای موقعیت اجتماعی با زندگی در خانه‌های جدید است، می‌توان گفت مهم‌ترین معیار رضایتمندی از مسکن، استحکام بنا است که از طرف بسیاری از روستاییان عنوان می‌شود (شکل ۲)، اما برخی دیگر آرامش و آسایش به ویژه در ارتباط با شرایط اقلیمی را ترجیح می‌دهند. (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۹). آنچه در مورد مسکن جامعه مورد مطالعه می‌توان گفت این است که مسکن این منطقه در حال گذار و تغییر از مرحله سنتی به مرحله جدید است در واقع سه نوع مسکن می‌توان در این منطقه یافت از جمله:

۱. مسکن سنتی (قدیمی)

۲. مسکن حد متوسط (بینابین)

۳. مسکن جدید (داوطلب و آذرسا، ۱۳۸۸: ۳).

در مسکن جدید روستایی سیستان فضاها با اقلیم و خلق و خوی مردم این منطقه چندان سازگاری ندارد و اغلب فضاها بیهوده و صرفاً محض زیبایی یا تجمل به چشم می‌خورد. مصالح به کار رفته کاملاً جدید و غیربومی که در محل سکونت آنان موجود نیست در این مسکن درون‌گرایی و جداسازی فضاهای خصوصی و عمومی (فضاهای جانبی، دامی و محیط‌های بزرگ) کمتر به چشم می‌خورد و بیشتر فضاها (آشپزخانه، پذیرایی) به صورت open می‌باشد. جدول (۵) اجزای مسکن جدید روستایی سیستان را نشان می‌دهد.

جدول ۵. اجزای مسکن جدید

اتاق	سرویس بهداشتی
اتاق	پذیرایی
اتاق	آشپزخانه

منبع: احمدیان و محمدی، ۱۳۸۸: ۲۶۵

شکل ۲. نمونه‌ای از مسکن جدید روستایی سیستان (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

با توجه به مسائل فوق، می‌توان فرض کرد که الگوهای مسکن در روستاها، به رغم سازگاری‌های محیطی، اقلیمی، معیشتی، فرهنگی، اعتقادی و اجتماعی در گذشته اینک نیاز به ساماندهی مجدد متناسب با شرایط روز دارد. مباحثی مانند: بهبود کیفیت مصالح ساختمانی و روش‌های جدید اجرایی، ایمنی در برابر سوانح و حوادث طبیعی، به ویژه سیل و زلزله، صرفه جویی در مصرف انرژی و ارتقای بهداشت محیط، از مهم‌ترین مواردی هستند که در ساماندهی طرح‌های مسکن تأثیرگذار هستند (قاسم زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۳). نظام استقرار فضاهای ساخته شده و باز در مسکن روستایی سیستان حاکی از آن است که در این منطقه با وجود اینکه حیاط جزء لاینفک خانه به شمار می‌رود ولی در بسیاری از موارد هسته‌های مسکونی خانه تمامی جوانب حیاط را نپوشانده‌اند و تنها در یک یا چند سوی آن جای دارند و در حالت الگوی خاص از مسکن روستایی را ایجاد می‌کنند (شکل ۳).

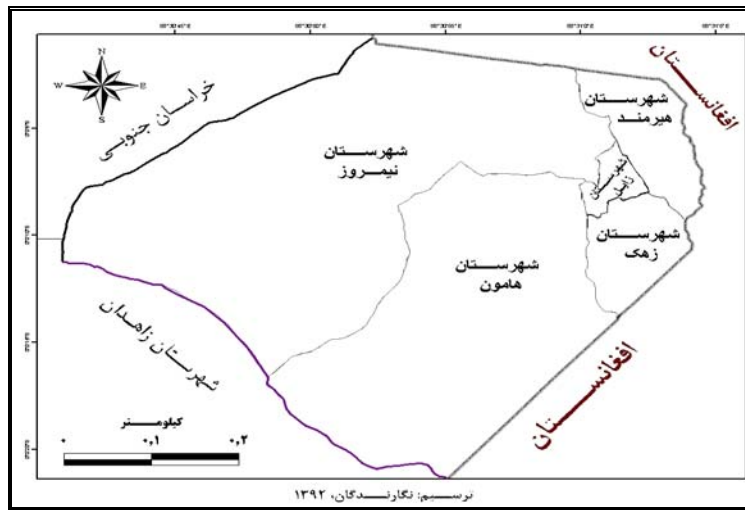
شکل ۳. نحوه استقرار بخش‌های مختلف مسکن در اطراف حیاط (منبع: داوطلب و آذرسا، ۱۳۸۸: ۴)

۳. روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. اطلاعات مربوط به پیشینه تحقیق و کلیات موضوع، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای تهیه شده است. اطلاعات محیطی نیز به صورت میدانی و با استفاده از تکنیک‌های پرسشنامه، مصاحبه و بازدید صورت گرفته است. طراحی پرسش‌نامه بنا بر ضرورت و هدف تحقیق یعنی بررسی کیفیت زندگی مسکن قدیم و جدید، صورت گرفته است. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه با تأیید کارشناسان مربوط انجام شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در این رابطه $\alpha = 0.76$ برآورد گردیده که با توجه به آستانه‌های در نظر گرفته شده در منابع علمی معتبر، از قابلیت اعتماد مطلوبی برخوردار است (سکاران، ۱۳۸۱: ۱۰۶). جامعه آماری شامل کلیه خانوارهای روستایی منطقه سیستان که براساس آمار سال ۱۳۹۰ برابر با ۵۴۱۹۸ خانوار می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح ۹۵ درصد اطمینان ($T=1.96$) برابر با ۳۸۰ سرپرست خانوار تعیین گردید که به صورت تصادفی در ۴۰ روستای دارای مسکن قدیم و جدید (۱۹۰ پرسش‌نامه در مسکن قدیم و ۱۹۰ پرسش‌نامه در مسکن جدید) انتخاب و تکمیل گردید، در مراحل بعدی تحقیق تحلیل داده‌های گردآوری شده در قالب پرسش‌نامه با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفته و از آزمون آماری Mann-Whitney جهت پاسخ‌گویی به سؤال‌های استفاده شده است. در اجرای این تحقیق ابتدا کوشش شده است تا با بازدیدهای اولیه در برخی از آبادی‌های منطقه سیستان، شاخص‌های مناسب تعیین گردد. واضح است که در این بررسی، بایستی بر شاخص‌هایی تأکید نمود که متناسب با شرایط محدوده مورد مطالعه باشد. براین اساس، در این مطالعه نیز متناسب با گستره جغرافیایی مورد مطالعه و شرایط حاکم بر روستاهای منطقه سیستان مجموعه‌ای از شاخص‌ها که شامل شاخص‌های عینی و ذهنی می‌باشند جهت بررسی کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید در سطح روستاها تعیین گردید که در جدول ذیل به آن‌ها اشاره شده است.

۴. محدوده مورد مطالعه

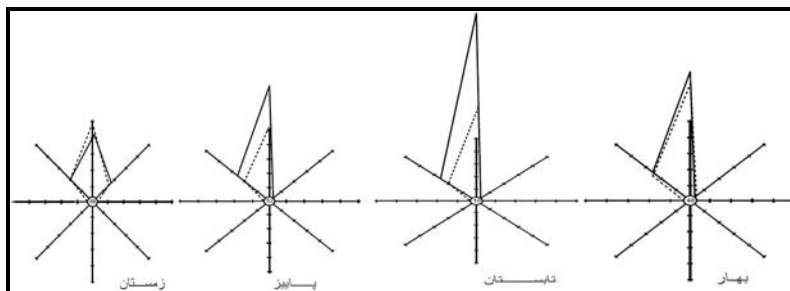
دشت سیستان با وسعت ۱۵۲۰۰ کیلومترمربع در منتهی‌الیه مرز شرقی ایران قرار دارد؛ این منطقه بین ۳۰ درجه و ۷ دقیقه الی ۳۱ درجه و ۲۹ دقیقه عرض شمالی و ۵۹ درجه و ۵۸ دقیقه الی ۶۱ درجه و ۵۰ دقیقه طول شرقی قرار دارد.

شکل ۴. موقعیت محدوده مورد مطالعه

دشت سیستان از شرق به افغانستان، از جنوب به بلوچستان، از مغرب و شمالغربی به دشت لوت و نهبندان در استان خراسان جنوبی محدود شده است. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی، دارای ۹ بخش، ۱۷ دهستان، ۵ نقطه شهری (زابل، زهک، هیرمند، هامون، نیمروز) و ۸۸۵ آبادی دارای سکنه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). براساس آمار ۴۰ ساله ایستگاه سینوپتیک زابل بیشترین ساعات آفتابی به میزان ۲۳۰ ساعت در تیرماه و کمترین مقدار آن به مقدار ۱۸۵.۸ ساعت به آذرماه تعلق دارد، حداقل درجه حرارتی که طی ۴۰ سال (۸۵-۱۳۴۵)، گذشته در ایستگاه سینوپتیک زابل به ثبت رسیده ۱۲ درجه سانتی‌گراد و حداکثر آن ۵۱ درجه سانتی‌گراد بوده است. میانگین درجه حرارت سالانه در این ایستگاه ۲۲ درجه سانتی‌گراد می‌باشد که این مقدار در تیر، که گرم‌ترین ماه سال می‌باشد، به ۳۴.۶ سانتی‌گراد و در دی که سردترین ماه می‌باشد؛ ۸.۵ درجه کاهش می‌یابد (یاری، ۱۳۸۷: ۴۸).

معروف‌ترین جریانات هوایی محدوده مورد مطالعه، بادهای ۱۲۰ روزه سیستان است که به بادهای «لوار» نیز معروف است. سرعت باد را در منطقه سیستان تا ۱۰۰ و حتی ۱۲۰ کیلومتر در ساعت ذکر کرده‌اند. برخی منابع نیز با تفکیک باد به زمستانه و تابستانه سرعت آن را به ترتیب ۱۳ و ۲۶ کیلومتر در ساعت ذکر کرده‌اند. این باد در ابتدای صبح آرام بوده و در ساعات میانی روز به حداکثر سرعت خود می‌رسد این بادهای که اغلب در ماه‌های گرم سال می‌وزند، از خرداد ماه شروع شده و تا شهریور ماه ادامه می‌یابند و باعث می‌شوند که از شدت گرمای این منطقه کاسته شود ولی در سال‌های اخیر به علت خشکسالی باعث توفان گرد و خاک در منطقه می‌شوند. بررسی نمودار گلباد زابل ۱.۴، ۰.۶، ۳.۴، ۳.۶، ۲.۳ و ۰.۹ درصد برای جهات شمال شرق، جنوب شرق، جنوب، جنوب غرب و غرب بوده است (یاری، ۱۳۸۷: ۵۲).

شکل ۵. نمودار جهت و سرعت باد در زابل (منبع: کسمایی، ۱۳۸۲: ۱۷۴)

یکی از این جنبه‌ها که باد در آن تأثیر داشته ساختار مسکن روستایی سیستان می‌باشد. بناهای روستایی و سنتی سیستان با اجرای راه‌حلهایی جالب و مؤثر که بعضاً در نوع خود بی‌نظیر هستند، شرایط سخت و آزاردهنده اقلیمی و آب و هوای خشن را مهار کرده و از این شرایط تعدیل شده به بهترین وجه در ایجاد محیطی آسوده و متعادل در سکونتگاه خود استفاده نموده‌اند. در سیستان برخلاف مناطق معتدل و مرطوب، سعی شده از ورود هوای خارج به داخل ساختمان از طریق پنجره‌ها یا قسمت‌های باز شو به‌ویژه در فصول گرم و سرد جلوگیری شود. بادهای غالب سیستان در فصول گرم به صورت بادهای لوار (گرم‌تر از هوای محیط خارج ساختمان) باعث افزایش دمای فضای داخلی مسکن شده و همچنین در زمستان به صورت بادهای سرد و خشک (سردتر از هوای محیط خارج ساختمان) کاهش دمای داخلی مسکن را در پی دارد که مردم منطقه با آگاهی از این عامل طبیعی و کاهش اثرات نامساعد آن مسکن را خلاف جهت باد غالب می‌سازند.

جدول ۶. شاخص‌های تحقیق

شاخص‌های عینی کیفیت زندگی	شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی
دسترسی به تأسیسات و تجهیزات (برق، آب، اینترنت).	احساس رضایتمندی از زندگی
دسترسی به فضای سبز	رضایت از داشتن امنیت جسمی (حوادث ناشی از تخریب مسکن)
میزان پس‌انداز سالیانه	رضایت از داشتن آرامش (کیفیت خواب و استراحت).
انجام فعالیت‌های صنایع دستی (قالی‌بافی، حصیربافی)	رضایت از تمرکز (هنگام مطالعه کردن، فکر کردن)
نگهداری دام در محیط مسکونی	رضایت از اتاق خواب
پرورش ماکیان در محیط مسکونی	میل به ماندگاری (عدم مهاجرت)
رضایت از فضای آسپزخانه (باز یا بسته) بودن مسکن	رضایت از سیستم گرمایشی
استقبال از مهمانان با توجه به نوع مسکن	رضایت از سیستم سرمایشی
راحتی هنگام مهمان آمدن (مشترک بودن آسپزخانه و اتاق‌ها)	رضایت از تعداد اتاق‌ها با توجه به تعداد جمعیت
وجود اتاق مخصوص پذیرایی هنگام مهمان آمدن	رضایت از مقاومت مسکن در برابر عوامل طبیعی (باد، آفتاب)
دید و بازدید و رفت و آمد با اقوام و آشنایان	رضایت از سیستم بهداشتی مسکن
دید و بازدید و رفت و آمد با دوستان	رضایت از نورگیری و روشنایی
رابطه صمیمانه با همسایگان	رضایت از محل دفع فاضلاب
پایبندی به آداب و رسوم سنتی و محلی	رضایت از سطح زیربنا
برگزاری مراسم (عزاداری، جشن)	رضایت از نما و طراحی مسکن
تمایل به پوشیدن لباس سنتی و محلی	رضایت از آب لوله‌کشی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

۵. یافته‌های تحقیق

میانگین سنی جامعه نمونه ۵۳.۳۷ سال، با حداقل ۲۵ سال و حداکثر ۶۵ سال و میانگین بُعد خانوار ۴.۴۹ نفر می‌باشد. از لحاظ سواد، ۳۵ درصد بی‌سواد و ۶۵ درصدشان باسواد بوده‌اند. از تعداد ۳۸۰ خانوار جامعه نمونه ۸۳.۲ سرپرستان خانوار مرد و بقیه زن (۱۶.۸ درصد) بوده‌اند و از نظر اشتغال کشاورزی با بیشترین فراوانی با متوسط درآمد ۳۶۰ هزار تومان می‌باشد. جدول (۷)، برخی از این تفاوت‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۷. برخی تفاوت‌های مسکن قدیم و جدید در منطقه سیستان (میانگین)

نوع مسکن		شاخص
جدید	قدیم	
۱۳.۹۶	۱۳.۱۵	طول نما
۴.۷۸	۴.۴۵	تعداد اتاق‌ها
۱۶۳.۲۸	۱۶۵.۳۴	زیربنا
۲.۲۱	۲.۱۱	تعداد پنجره‌ها
۱۶.۴۲	۳۰.۵۶	قدمت
۴۸۳۷.۷۶۳ تومان	۱۱۲۸۹.۴۷ تومان	قبض آب
۱۶۰۴۲.۱۱ تومان	۱۰۸۶۸.۴۲ تومان	قبض برق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

از این رو براساس مطالعات اولیه و مطالعه میانی نظری مرتبط با کیفیت زندگی، کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید در مناطق روستایی سیستان از دید ساکنین مورد بررسی قرار گرفت که برای ارزیابی و درک نگرش روستاییان از معیارهای کیفیت زندگی از آزمون Mann-Whitney استفاده شده است (جدول ۸)، مقدار من ویتنی در شاخص‌های ذهنی برابر با ۱.۵۳۱ و در شاخص‌های عینی ۷.۸۴۸ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۰۰۰ و با توجه به این که سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ می‌باشد ($sig < 0.05$). در نتیجه فرضیه یعنی بین روستاهای دارای خانه‌های قدیم و جدید از نظر شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی تفاوت معناداری وجود دارد اثبات می‌شود.

جدول ۸. آزمون من ویتنی بین متغیرها

آزمون	عینی	ذهنی
من ویتنی	۷.۸۴۸	۱.۵۳۱
ویلکاکسون	۲.۵۹۹	۳.۳۴۵
Z	-۲.۵۶۳	-۹.۵۳۷
معناداری	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

به طور کلی، نحوه ساخت و ساز، فضاهای تعبیه شده و کارکردهای مورد انتظار و همچنین وسعت و نیز مصالح به کار برده شده در مسکن روستایی در بافت قدیم نزدیک به ۱۰۰ درصد از مصالح خشت و گل می‌باشد که مانند عایقی در برابر سرما و گرما عمل می‌کند ولی در بافت جدید در این مورد هیچ انطباقی با الگوهای بومی و اقلیم وجود ندارد جدول (۹)، از یک سو و نوع معیشت، دامنه فعالیت و روابط روستائینان از سوی دیگر، در پیوندی تنگاتنگ با یکدیگر قرار دارند. براین اساس الگوی خانه‌های روستایی را می‌توان تجلی‌گاه شیوه‌های زیستی - معیشتی و نیروها و عوامل محیطی و روندهای اجتماعی - اقتصادی تأثیرگذار در شکل بخشی به آن‌ها دانست در واقع نکته مهم در مفهوم مسکن این است که مسکن علاوه بر اینکه به عنوان سرپناه مورد استفاده قرار می‌گیرد و مکانی است که خدمات و تأسیسات اجتماعی و تسهیلات ضروری متعددی برای بهتر زندگی کردن خانواده و افراد فراهم می‌آورد، دارای ساختار فیزیکی نیز هست، به عبارت دیگر بخشی از خدمات و تسهیلات عمومی مسکن برای بهتر زندگی کردن انسان، با مشخصات فیزیکی مسکن ارتباط دارد (شکوری و عسگری، ۱۳۹۱: ۱۲۵).

جدول ۹. مصالح عمده بر حسب نوع مصالح عمده به کار رفته در احداث واحدهای مسکونی روستایی

مصالح توأم	مصالح غیر بومی	مصالح بومی	جمع
۱۶۱	۹۱	۲۸۸	۶۴۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

از این رو بر اساس مقایسه تطبیقی دو نوع مسکن قدیم و جدید در مناطق روستایی سیستان، همان‌گونه که جدول (۷) نشان می‌دهد از میان شاخص‌های عینی، در مسکن قدیم و جدید به ترتیب شاخص دسترسی به فضای سبز در محیط مسکونی با میانگین ۳.۸۶ و شاخص وجود اتاق مخصوص پذیرایی هنگام آمدن با میانگین ۳.۵۱ بیشترین میانگین را دارا می‌باشند و شاخص دسترسی به تأسیسات و تجهیزات (برق، آب، اینترنت) با ۲.۵۰ در مسکن قدیم و همچنین شاخص انجام فعالیت‌های صنایع دستی با میانگین ۲.۰۶ در مسکن جدید میانگین آن‌ها کمتر از میانگین مورد انتظار می‌باشد. که نشان دهنده عدم انجام فعالیت‌های تولیدی صنایع دستی همچون قالی بافی، حصیر بافی و... می‌باشد. همچنین از نظر جهت ساخت بنا، در بافت قدیم با الگوی بومی انطباق بیش تری دارد در این مورد میزان انطباق مسکن جدید کمتر و میزان سازگاری با اقلیم محلی و شرایط جوی کم است. در سیستان جهت باد غالب باد شمالی است و دریچه‌ها و بازشوها هوای سرد را وارد و هوای گرم را از درب خانه بیرون می‌کند از این نظر بهترین سازگاری با بافت قدیم و کمترین میزان سازگاری با شرایط جوی داخلی وجود دارد جدول (۱۰) تعداد واحدهای مسکونی روستایی سیستان برحسب جهت جغرافیایی و نمایه را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰. تعداد واحدهای مسکونی روستایی سیستان بر حسب جهت جغرافیایی و نمایه‌ها

تعداد	تعداد واحدهای مسکونی	تعداد کل نمایه‌ها	شمال	جنوب	شرق	غرب	اظهارنشده
۱	۳۰۰۳۵	۳۴۶۱۸	۳۰۱۱	۱۸۶۵۰	۷۴۰۲	۵۵۵۵	۱۳۱

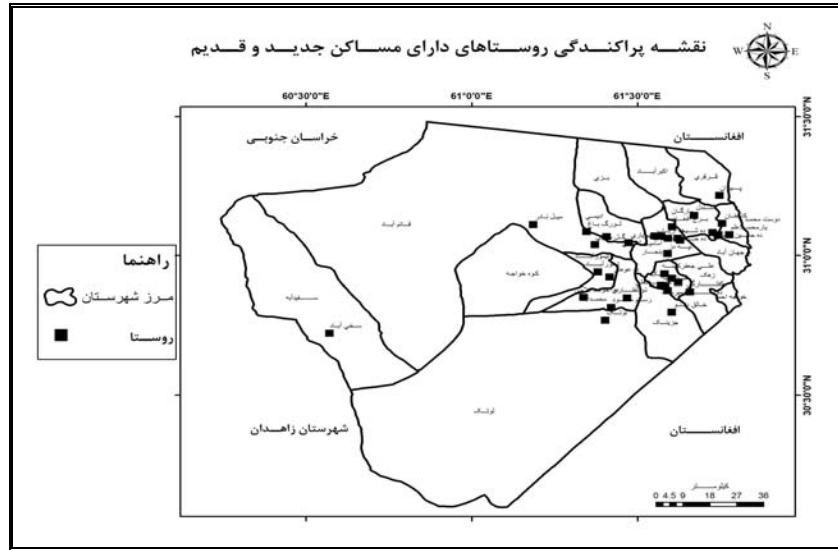
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۱۱. تحلیل واریانس شاخص‌های عینی کیفیت زندگی بین مسکن قدیم و جدید

شاخص	قدیم		جدید	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
دسترسی به تأسیسات و تجهیزات (برق، آب، اینترنت).	۲.۵۰	۹.۳۰	۳.۴۱	۱.۲۰۰
دسترسی به فضای سبز	۳.۸۶	۱.۲۳۷	۲.۶۴	۱.۲۹۷
میزان پس انداز سالیانه	۳.۱۷	۱.۱۲۰	۲.۹۹	۱.۳۰۱
انجام فعالیت‌های صنایع دستی (قالیبافی، حصیربافی)	۳.۲۳	۱.۱۸۰	۲.۰۶	۱.۰۹۴
نگهداری دام در محیط مسکونی	۳.۳۶	۱.۲۳۰	۲.۵۷	۱.۱۹۲
پرورش ماکیان در محیط مسکونی	۳.۵۳	۱.۳۳۲	۲.۳۹	۱.۱۰۶
رضایت از فضای آشپزخانه (باز یا بسته) بودن مسکن	۳.۴۶	۱.۰۷۷	۳.۴۲	۱.۱۹۱
استقبال از مهمانان با توجه به نوع مسکن	۳.۴۰	۱.۰۲۳	۲.۹۹	۱.۲۱۷
راحتی هنگام مهمان آمدن (مشترک بودن آشپزخانه و اتاق‌ها)	۳.۴۸	۱.۰۹۲	۲.۹۵	۱.۷۴
وجود اتاق مخصوص پذیرایی هنگام مهمان آمدن	۳.۴۱	۱.۱۱۶	۳.۵۱	۱.۱۹۰
دید و بازدید و رفت و آمد با اقوام و آشنایان	۳.۱۷	۱.۰۶۲	۲.۷۹	۱.۲۲۵
دید و بازدید و رفت و آمد با دوستان	۳.۳۴	۱.۱۰۴	۳.۰۲	۱.۱۳۱
رابطه صمیمانه با همسایگان	۳.۴۱	۱.۱۶۸	۳.۱۶	۱.۲۴۳
پایبندی به آداب و رسوم سنتی و محلی	۳.۳۴	۰.۹۸۹	۲.۸۷	۱.۱۷۱
برگزاری مراسم (عزاداری، جشن)	۳.۳۱	۱.۱۹۲	۳.۲۵	۱.۳۴۱
تمایل به پوشیدن لباس سنتی و محلی	۳.۳۸	۱.۱۳۳	۲.۶۲	۱.۲۰۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

طبق جدول (۱۲) شاخص‌های عینی با میانگین ۳.۳۰۴۳ در خانه‌های قدیم بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است و میزان آن بیشتر از خانه‌های جدید می‌باشد. شکل (۶)، پراکندگی روستاهای دارای مساکن قدیم و جدید را نشان می‌دهد.

شکل ۶. پراکندگی روستاهای دارای مساکن قدیم و جدید (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲)

جدول ۱۲. نتایج آزمون شاخص‌های عینی در بافت خانه‌های قدیم و جدید

نوع مسکن	عینی	میانگین
قدیم	۳.۳۰۴۳	میانگین
-	۰.۳۴۴۷۳	انحراف معیار
جدید	۲.۹۱۸۳	میانگین
-	۰.۴۴۳۹۵	انحراف معیار

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

مسائلی همچون طول عمر بنا، مقاومت در برابر آسیب‌های طبیعی، آسایش، ایمنی و بهداشت، وضعیت مصالح ساختمانی به کار رفته در آن، وضعیت دوام و استحکام مسکن، جزء شاخص‌های کیفی مسکن محسوب می‌شوند در واقع این شاخص‌ها بیانگر وضعیت بناست و از طریق آن می‌توان به ارزیابی کیفیت بناها پرداخت. این شاخص‌ها بیانگر این است که بنا تا چه اندازه نیاز سکونت انسان را تأمین می‌کند و رضایت ساکنین از آن به چه میزان می‌باشد. جدول (۱۳)، طول عمر واحدهای مسکونی سیستان را نشان می‌دهد. نتایج تطبیقی تحلیل شاخص‌های ذهنی مساکن قدیم و جدید نیز طبق جدول (۱۴)، بیانگر آن است که، شاخص رضایت از تعداد اتاق با توجه به تعداد جمعیت با میانگین ۳.۵۶ در مساکن قدیم و شاخص رضایت از اتاق خواب با میانگین ۳.۵۱ بیشترین میانگین را در خانه‌های جدید دارا می‌باشد، شاخص رضایت از سیستم سرمایشی با میانگین ۲.۹۱ در خانه‌های قدیم و شاخص میل به ماندگاری با میانگین ۲.۷۱ در خانه‌های جدید کم‌ترین میزان رضایتمندی را در دو نوع مسکن دارا می‌باشند. همان‌گونه که جدول (۱۶)، نیز نشان می‌دهد. شاخص‌های ذهنی با میانگین ۳.۲۴۷۷ در خانه‌های قدیم بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است و میزان آن بیشتر از خانه‌های جدید می‌باشد.

جدول ۱۳. واحدهای معمولی روستایی سیستان بر حسب عمر

شرح	جمع	کمتر از ۵ سال	۵ تا ۹ سال	۱۰ تا ۱۴ سال	۱۵ تا ۱۹ سال	۲۰ تا ۲۴ سال	۲۵ تا ۲۹ سال	۳۰ سال و بیشتر
تعداد	۲۱۷۰۳	۳۱۹۰۵	۳۹۲۷۵	۴۷۰۷۶	۳۹۲۹۰	۱۲۶۴۲	۱۲۶۴۲	۱۹۲۳۷
درصد	۱۰۰	۱۴۶۹	۱۸۰۸	۲۱۶۷	۱۸۰۹	۱۲۷۹	۰۸۵	۸۸۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۱۴. تحلیل واریانس شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی بین مسکن قدیم و جدید

شاخص	قدیم		جدید	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
احساس رضایتمندی از زندگی	۳۴۲	۱۰۵۱	۲۸۱	۱۰۴۵
رضایت از داشتن امنیت جسمی (حوادث ناشی از تخریب مسکن)	۳۲۷	۱۲۳۴	۳۴۵	۱۴۴۲
رضایت از داشتن شادابی و نشاط	۳۲۸	۱۲۰۱	۲۸۲	۱۰۹۹
رضایت از داشتن آرامش (کیفیت خواب و استراحت).	۳۳۳	۱۰۶۳	۲۸۲	۱۰۹۹
رضایت از تمرکز (هنگام مطالعه کردن، فکر کردن)	۳۳۶	۱۲۱۲	۳۳۰	۱۳۳۳
رضایت از اتاق خواب	۳۱۳	۱۰۶۱	۳۵۱	۱۲۱۲
میل به ماندگاری (عدم مهاجرت)	۳۲۲	۱۰۴۶	۳۱۳	۱۲۱۲
رضایت از سیستم گرمایشی	۳۱۳	۱۲۹۱	۲۹۱	۱۳۰۲
رضایت از سیستم سرمایشی	۲۹۱	۱۲۴۸	۳۰۸	۱۲۰۸
رضایت از تعداد اتاق‌ها با توجه به تعداد جمعیت	۳۵۶	۱۲۴۰	۳۴۳	۱۳۳۴
رضایت از مقاومت مسکن در برابر عوامل طبیعی (باد، آفتاب)	۳۲۹	۱۳۳۴	۳۴۱	۱۳۱۷
رضایت از سیستم بهداشتی مسکن	۳۴۱	۱۳۱۷	۳۳۳	۱۰۲۵
رضایت از نورگیری و روشنایی	۳۴۸	۱۲۹۲	۳۲۴	۱۰۲۲
رضایت از محل دفع فاضلاب	۳۰۷	۲۲۱۳	۳۴۶	۱۲۱۳
رضایت از سطح زیربنا	۳۴۶	۱۳۰۸	۳۱۳	۱۲۸۷
رضایت از نما و طراحی مسکن	۳۰۱	۱۰۹۵	۳۲۹	۱۰۱۶
رضایت از آب لوله کشی	۳۱۳	۱۰۸۱	۳۳۲	۱۲۳۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۱۵. نتایج آزمون شاخص‌های ذهنی در بافت خانه‌های قدیم و جدید

نوع مسکن	میانگین	ذهنی
قدیم	میانگین	۳۰۲۷۲۸
	انحراف معیار	۰۵۱۲۲۴
جدید	میانگین	۳۰۱۹۹۷
	انحراف معیار	۰۵۳۱۶۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

۶. بحث و نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی مفهوم وسیعی است که همه ابعاد زندگی را دربر می‌گیرد و در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نیز استفاده می‌شود، می‌توان گفت کیفیت زندگی هم جنبه‌های عینی-کمی مانند دسترسی به امکانات و فرصت‌ها و هم جنبه‌های ذهنی- کیفی مانند روابط اجتماعی، رضایت از زندگی، را در بر می‌گیرد از شاخص‌های تأثیرگذار بر کیفیت زندگی، تسهیلات زندگی (مسکن) است. طبق بررسی‌ها، اغلب مطالعات صورت گرفته در زمینه مسکن بیش‌تر به نقش مجموعه‌ای از عوامل جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی و نیازهای افراد در چگونگی شکل‌گیری مسکن روستایی و

همچنین تأثیر محیط و سایر عوامل بر مسکن و معماری بومی پرداخته شده است. بنابراین مطالعه دو نوع مسکن قدیم و جدید با توجه به نقشی که در ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی دارد می‌تواند در سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی، رویکردی ترکیبی را بر اساس شاخص‌های عینی-ذهنی و فردی-اجتماعی در مناطق روستایی پدید آورد که اثربخشی در تغییر شرایط و کیفیت زندگی روستاییان در سطوح و دوره‌های زمانی مختلف از نتایج آن به شمار می‌رود. از این رو در پژوهش حاضر به بررسی کیفیت زندگی در دو نوع مسکن قدیم و جدید روستایی از دیدگاه جامعه نمونه پرداخته شده است نتایج پژوهش نشان دهنده آن است که میانگین شاخص‌های ذهنی و عینی در مسکن قدیم بیش‌تر از خانه‌های جدید می‌باشد و همچنین بررسی جدول Mann-Whitney بین متغیرها نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین کیفیت زندگی روستاییان دارای مسکن قدیم و جدید از نظر شاخص‌های عینی و ذهنی وجود دارد. به گونه‌ای که در مسکن جدید برخی از مؤلفه‌ها از جمله: دسترسی به تأسیسات و تجهیزات، استحکام مسکن و همچنین وجود سرویس‌های بهداشتی مناسب، نمای ظاهری بنا، از دید جامعه نمونه رضایتمندی وجود دارد، در صورتی که از برخی مؤلفه‌ها از جمله آرامش، شادابی و نشاط رضایت کمتری دارند. از این رو در راستای پژوهش حاضر پیشنهادهای ذیل مطرح می‌گردد:

- پرداخت وام‌های نوسازی و کمک‌های مالی به روستاییان دارای مسکن قدیم جهت اتخاذ تعمیرات و ارتقای کیفیت آرامش و امنیت.

- تقویت و گسترش فرهنگ سنتی (آداب و رسوم) در مسکن جدید روستایی.
- تأمین خدمات و تسهیلات مورد نیاز برای ساکنان دارای مسکن قدیمی و توزیع متعادل آن‌ها.
- افزایش سطوح فضای سبز در مسکن جدید با هدف ارتقاء گذران اوقات فراغت.
- ساخت مسکن همساز با اقلیم و متأثر از شرایط اقلیمی و انطباق با شرایط اقلیمی هم از نظر دوام و هم از نظر طول عمر.
- کاهش هزینه مصالح و ملزومات ساختمانی جهت احداث مسکن با مقاومت سازه‌ای بهتر در نقاط روستایی.
- کاهش بعد خانوار همگام با سیاست‌های ساخت مسکن جدید جهت ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین.
- ارتقای کیفیت بصری منظر و کاربرد اصول زیبا شناسی در ساخت مسکن.
- در نظر داشتن شرایط اقتصادی روستاییان در شرایط خشکسالی و بحرانی در صورت وام گرفتن و قائل شدن تخفیف.
- آموزش بیشتر استادکارهای محلی و نظارت مرتب و مکرر ناظران فنی در زمینه ساخت مسکن روستایی.
- فرهنگ سازی و آموزش اهالی در زمینه بهبود کیفیت مسکن و روش‌های صحیح ساخت و ساز
- افزایش مشارکت دولت و مؤسسات اقتصادی در ساخت و ساز و تأمین مسکن.
- استفاده صحیح از مصالح بومی و تعمیر ساختمان‌های قدیمی با وسایل رفاهی و مدرن امروزی.
- ایجاد تنوع و نوآوری در طرح‌های سنتی و بومی.
- متناسب کردن الگوهای مسکن با تحولات و تمایلات و گرایش‌های جدید زندگی روستاییان.

۷. منابع

۱. احمدیان، رضا و محمدی، حمید، ۱۳۸۸، بافت‌شناسی روستایی کشور: معیارهای عام شکل‌گیری عناصر کالبدی روستایی، تهران.
۲. بزی، خدارحم، جواهری، عباس و عبدالپورحقیقی، ابوالفضل، ۱۳۹۰، بررسی افتراق مکانی-فضایی محله‌های شهر زابل در برخورداری از شاخص‌های مسکن سالم، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره ۳، صص ۲۰۲-۱۸۵.
۳. پوراحمد، احمد، فرهودی، رحمت‌الله، حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز، ۱۳۸۸، بررسی نقش کیفیت محیط سکونتی در مهاجرت‌های درون شهری، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۳۶-۱۷.

۴. پورطاهری، مهدی، عبدالرضا، رکن‌الدین‌افتخاری و فتاحی، احدا...، ۱۳۹۰، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶، صص ۳۱-۱۳.
۵. توکلی، مرتضی، فاضل‌نیا، غریب و گلی شرافت، سید امان، ۱۳۸۸، بررسی تحول معماری مسکن روستایی و تدوین الگوی بهینه (مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴، صص ۳۲-۱۴.
۶. جاجرمی، کاظم و کلتی، ابراهیم، ۱۳۸۵، سنجش وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان مطالعه موردی گنبد قابوس، مجله جغرافیا و توسعه، پیاپی ۸، دوره ۴، صص ۱۸-۵.
۷. خسرونیا، مرتضی، ۱۳۸۸، ارزیابی رویکردهای مختلف شکل‌گیری مسکن روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، صص ۴۳-۳۲.
۸. داوطلب، جمشید و آذرسا، ساناز، ۱۳۸۸، الگوی مسکن روستایی با تأکید بر معماری بومی، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا. دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
۹. رستمعلی‌زاده، ولی‌اله و قاسمی‌اردهائی، علی، ۱۳۹۱، اثرات وام مسکن روستایی در تغییرات زندگی روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۸۴-۶۷.
۱۰. رضوانی، محمدرضا، متکان، علی اکبر، منصوریان، حسین و ستاری، محمدحسین، ۱۳۸۹، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نور آباد، استان لرستان)، مطالعه و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم، صص ۱۱۰-۸۷.
۱۱. رضوانی، محمد و منصوریان، حسین، ۱۳۸۶، سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و آرایه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۲۱، شماره ۳، صص ۲۶-۱.
۱۲. رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا، حاجی پور، مجتبی، فتاحی، احدا و پایدار کل سنگ، ابوذر، ۱۳۹۱، بررسی میزان انطباق ساخت و سازهای جدید در نواحی روستایی با معماری بومی و میزان رضایتمندی ساکنین روستایی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۹۸-۸۵.
۱۳. رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا، فتاحی، احدا و حاجی‌پور، مجتبی، ۱۳۹۰، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ۶، صص ۹۴-۶۹.
۱۴. زنجانی، حبیب‌اله، ۱۳۷۱، جمعیت مسکن، مجموعه مقالات جمعیت و توسعه، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۱۵. سبکیار، حسنعلی فرجی، صادق‌قلو، طاهره و سجاسی قیداری، حمدالله، ۱۳۹۰، سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی دهستان آق‌بلاغ استان زنجان، فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۴، شماره ۴، صص ۴۸-۲۷.
۱۶. ستارزاده، داوود، ۱۳۸۸، شاخص‌های مسکن در استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، سال اول، شماره ۱، صص ۱۰۰-۸۵.
۱۷. سرتیپی‌پور، محسن، ۱۳۸۹، ارزیابی و تحلیل مسکن روستایی استان سیستان و بلوچستان و پیشنهاد جهت-گیری آتی، فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال هشتم، شماره ۲۷، صص ۱۳۵-۹۶.
۱۸. سعیدی، عباس، امینی، فریبا، ۱۳۸۹، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی روستای خفر(ناحیه نطنز-بادرود)، فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال هشتم، شماره ۲۷، صص ۴۲-۳۰.
۱۹. شکوری، علی و عسگری، نقی، ۱۳۹۱، ارزیابی عملکرد برنامه‌های مسکن روستایی و تأثیرات آن بر کیفیت ساخت و ساز مناطق روستایی در برنامه چهارم توسعه، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره دوم، صص ۱۱۹-۱۵۱.
۲۰. شمعی، علی، فرجی ملایی، امین، عظیمی، آزاده و هاتفی، مریم، ۱۳۹۱، تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر، فصلنامه جغرافیا (انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۳، صص ۲۸۰-۲۵۳.

۲۱. صیدایی، اسکندر، کیانی، صدیقه و سلطانی، زهرا، ۱۳۸۹، **تحلیل فضایی وضعیت مسکن روستایی در استان کهگیلویه و بویراحمد**، دوره ۱، شماره ۲، صص ۷۲-۴۹.
۲۲. عنابستانی، علی اکبر و عنابستانی، زهرا، ۱۳۹۱، **تأثیر عملکرد مدیریت شهری بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان**، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، شماره چهارم، صص ۳۳-۲۳.
۲۳. فقهی، فرهمند، ۱۳۸۸، **اولویت‌های اقتصادی و اجتماعی عوامل کلیدی کیفی مسکن**، مجله دانش و توسعه (علمی-پژوهشی) سال شانزدهم، شماره ۲۶، ۱۸۹-۱۷۰.
۲۴. قاسم‌زاده، مسعود، کاری، بهروز و طهماسبی، فرهنگ، ۱۳۸۹، **مسکن روستایی و ضوابط صرفه جویی در مصرف انرژی**، مسکن و محیط روستا، شماره ۳۱، صص ۶۰-۵۱.
۲۵. کسمایی، مرتضی، ۱۳۶۸، **راهنمای طراحی اقلیمی**، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
۲۶. لطفی، حیدر، احمدی، علی و حسن‌زاده فرجود، داود، ۱۳۸۸، **شاخص‌ها و مؤلفه‌های ضروری در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مسکن روستایی ایران**، فصلنامه جغرافیایی امایش، شماره ۷، صص ۱۰۹-۹۰.
۲۷. مطیعی لنگرودی، سیدحسن و بخشی، زهرا، ۱۳۸۹، **نقش اعتبارات بهسازی مسکن در توانمندسازی و ماندگاری جمعیت روستایی دهستان بیهقی**، شهرستان سبزوار، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲، صص ۴۶-۳۱.
۲۸. مطیعی لنگرودی، سید حسن، فرجی سبکبار، حسنی، شاهی اردبیلی، حکمت و رضاعلی، منصور، ۱۳۸۵، **تنگناهای توسعه فیزیکی سکونت در روستاهای دره‌ای غرب شهرستان مشهد**، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۶، صص ۱۷۲-۱۶۱.
۲۹. ملکی، سعید، ۱۳۸۸، **بررسی وضعیت شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان اهواز**، فصلنامه مسکن و محیط روستا، صص ۴۹-۳۲.
۳۰. میره، محمد، زیاری، کرامت‌اله و قرخلو، مهدی، ۱۳۸۹، **بررسی و تحلیل هزینه‌های مسکن در بین خانوارهای شهر قم**، جغرافیا (فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران) سال هشتم، شماره ۲۶، صص ۱۰۴-۸۳.
۳۱. یدقار، علی و پورروحانی، ماجده، ۱۳۹۱، **معیارهای ارزیابی کیفیت فضاها و سکونتگاه‌های روستایی**، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، ص ۶۶.
۳۲. یاری، ژیا، ۱۳۸۷، **تحلیل نقش بازدارندگی طوفان‌های شن در سکونتگاه‌های شهرستان زابل**، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد (گرایش جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی)، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل.
33. Eftekhari A.R., fatahi A. Hajipoor, 2011, **Spatial Distribution Assessment Quality of life (QOL) in Rural Areas (case study: Central part of city Delfan**. Journal of Rural studies, year 2, NO 2, pages 69-94.
34. Emmanuel, J .B., 2011, **Housing Quality to the low Income Housing producers in Ogbere, Ibadan, Nigeria, Aice-Bs Famagusta (Asia pacific International Conti Resort Hotel, Famagusta, North Cyprus, 7-9**.34.
35. Kouchakinekhad, F., Ramezanzadeh lasboyee, M., Massoompour smakosh, J., Fatahi A., 2011, **Survey and evolution of the quality of life in rural areas central part of Kermanshah Township**, Geographical Landscap (Human studies) year6, NO: 14.
36. Offia Ibem, E., Aduwo, E. B., 2013, **Assesment of residential satisfaction in public housing in Ogun state, Nigeria, Habitat International**, pages 163-175.
37. Orrell, A., Mckee, k., Torrington, J., sarah, B., Darton, R., Netten, A., Lewis, A., 2013, **the relationship between building desingn and residents quality of life in extra care housing schemes, Health&place**, volume21, pages 52-64.
38. Pacion, M., 2003, **Urban Environmental Quality and Human Wellbeing –A social Geographical**38. Perspective, landscape and Urban planning, NO.

39. Zainal, Nor Rashidah, Kaur, Gurmit, Ahmad, Aisah Nor, Khalili, Jammaliah Mhd., 2012, **Housing Conditions and Quality of life of the urban poor in Malaysia, Ace-Bs Bangkok ASEAN Conference on Environment- Behavior studies**, Bangkok, Thailand, 16-18 July.